

Lietuvos lenkų jaunimo kalbinės nuostatos

Kinga GEBEN

Vilniaus universitetas

kinga.geben@ff.vu.lt

Moksliniai interesai: šiuolaikinė lenkų kalba, sociolingvistika, lingvodidaktika

Scientific interests: modern Polish language, sociolinguistics, language didactics

Anotacija. Tyrimo tikslas – nustatyti Lietuvos lenkų jaunimo požiūrį į lietuvių, rusų, anglų ir lenkų kalbas. Šiam tikslui pasiekti atlikta kiekybinė apklausa. Tyrimo rezultatams apibendrinti atrinktos 147 anketos, kurias užpildė 16–34 metų respondentai, deklaravę lenkų tautybę. Apklausa buvo vykdoma nuo 2023 m. vasario 20 d. iki 2023 m. kovo 3 d. naudojantis įrankiu *Google Forms*. 98,6 proc. (n = 145) jaunų respondentų mano, kad lenkų kalba yra jų gimtoji arba viena iš gimtųjų kalbų. Šis rezultatas yra 18,4 proc. didesnis nei gautas 2010 m. atliktoje apklausoje. Nagrinėjami gražiausios, reikalingiausios, įprasčiausios ir prestižiškiausios kalbos nuostatų tyrimo rezultatai. Atlikus statistinę analizę paaiškėjo, kad tarp reikalingiausių kalbų minima lietuvių kalba, tačiau lenkų jaunimui reikalingiausia visgi yra anglų kalba. Lenkų kalba respondentams yra gražiausia ir įprasčiausia. Daugiausia jaunuolių prestižiškiausia įvardija anglų kalbą.

Raktažodžiai: lenkų jaunimas, lenkų kalba, kalbos prestižas, kalbinės nuostatos

Language Attitudes of Polish Youth in Lithuania

Summary. The aim of this study is to determine the attitudes of Polish youth in Lithuania towards the Lithuanian, Russian, English, and Polish languages. The material has been drawn from qualitative research conducted through questionnaires. In order to summarize the results of the research, 147 questionnaires completed by respondents aged 16–34, who declared Polish nationality, were selected. The survey was done between February 20 and March 3, 2023, via *Google Forms*. Results of the 2023 attitude survey were compared with those of the 2010 sociolinguistic survey. 98.6% (n = 145) of the young respondents consider Polish to be their mother tongue or one of their mother tongues, which is 18.4% higher than the result obtained in the 2010 survey. Preferences for the most beautiful, the necessary, the most common, and the most prestigious language were compared with the preferences that were described in my article (Geben 2013). Results of the statistical analysis show that Lithuanian is the most frequently mentioned language among the most necessary languages, but English is still the language the most in need for young respondents (63.9%, n = 94). Polish retains its position as the most beautiful language for those whose mother tongue is Polish. Polish has become the most common language for young respondents (67.3%, n = 99), with Russian still in a second place in this category (47.6%, n = 70).

A majority of respondents stated that their attitude towards Russian has not changed since the outbreak of the war in Ukraine. Significantly more respondents indicated Polish as the most prestigious language in 2023, although the number of respondents indicating other languages as prestigious has not changed significantly. As was the case in the 2010 survey, the largest number of young respondents considers English to be the most prestigious language. The most important factor that showed a statistically significant change in the evaluation of languages was the young age of the respondents in the 2023 survey.

Keywords: Polish youth, Polish language, linguistic prestige, language attitudes

1. Įvadas

Kalbinių nuostatų tyrimų pasaulyje ir Lietuvoje vis daugėja. Lenkų jaunimo sociolingvistinius pasirinkimus, kalbines nuostatas lietuvių kalbos atžvilgiu ir lietuvių kalbos mokėjimą analizavo Loreta Vilkienė, Laura Vilkaitė-Lozdienė, Justina Bružaitė-Liseckienė (2019), lenkų mokyklų moksleivių kalbines nuostatas ir lenkų kalbą pastaraisiais metais tyrė Irena Masojć (2019), Kinga Geben, Maria Zielinska (2021). Sociolingvistinių lenkų mažumos tyrimų, atliktų prieš dešimtmetį, duomenys buvo išanalizuoti vykdant prof. dr. Meilutės Ramonienės vadovaujamus du didelius projektus: „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose (Miestai ir kalbos)“ (2010) ir „Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis: miestai ir miesteliai“ (2013). Didelio masto tyrimuose iš viso dalyvavo 4 697 respondentai. Vykdamas abu projektus per kiekybinį tyrimą Lietuvos miestuose apklausti 296 lenkai. Rengiant šį straipsnį pasirodė itin svarbi kolektyvinė monografija *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys* (Ramonienė 2022). Praėjus dešimtmečiui, joje pateiktos išvados atskleidžia, kad visos Lietuvos visuomenės kalbinės nuostatos lenkų kalbos atžvilgiu nėra palankios (Hilbig 2022: 102; Vilkienė 2022: 237).

Šio tyrimo tikslas – nustatyti, kokias kalbines nuostatas Lietuvos lenkų jaunimas reiškia lietuvių, rusų, anglų ir lenkų kalbų atžvilgiu. Elektroninėje Lietuvos lenkų jaunimo apklausoje buvo pakartoti pasirinkti kalbinių nuostatų tyrimui skirti klausimai (pvz.: Kuri kalba Jums atrodo gražiausia?) (Ramonienė 2013: 264). Norėta pastebėti pokyčius ir naujas kalbų vertinimo tendencijas, nulemtas pasikeitusių istorinių ir socialinių aplinkybių. Klausimą dėl lenkų mažumos nuostatų pakitimo praėjus dešimčiai metų iškėlė Vilkienė (2022). Čia šis klausimas analizuojamas tik nagrinėjant vienos amžiaus grupės pateiktus atsakymus naudojantis metodika, kurią pristatė minėto straipsnio autorė (Vilkienė 2022).

Tyrimo metodas – kiekybinė apklausa. Tiriamąją medžiagą sudaro atrinktos 147 anketos, kurias užpildė lenkų tautybę deklaravę 16–34 metų respondentai.

Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis – 18,2, amžiaus mediana – 17. Tyrimas atliktas 2023 m. vasario 20 d. – 2023 m. kovo 3 d. naudojantis įrankiu *Google Forms*. Anketą užpildė ir ją platinti padėjo esami ir buvę lenkų filologijos studentai, lenkų mažumos mokyklų, į kurias kreiptasi raštu, moksleiviai, Lietuvos lenkų skautų draugijos nariai. Duomenų rinkimas apklausiant jaunimą, kuris lanko lenkų mokyklas, galėjo lemti dalį lenkų kalbai palankesnių rezultatų. Klausimynas (žr. priedą) buvo sukurtas lietuvių kalba atsižvelgiant į būtinumą palyginti gautus atsakymus su ankstesnio tyrimo rezultatais. Į anketą buvo įtraukti nauji aktualūs klausimai. Jaunimo buvo teirautasi apie nuostatas dėl rusų kalbos dabartinių realių (karo Ukrainoje) akivaizdoje, svarbus pasirodė ir klausimas apie nusiteikimą tobulinti kalbų žinias.

Per šio tyrimo laikotarpį surinkti duomenys skiriasi nuo aprašytų monografijoje prieš dešimtmetį (Geben 2013), nes apklausoje dalyvavo tik jaunimas (2023 m. – 16–34 metų respondentai, 2010 m. – 15–85 metų respondentai), tačiau tiriamieji galėjo žymėti kelias kalbas kaip ir 2010 m. tyrime. Atsakydami į klausimą apie kalbų preferencijas respondentai noriai žymėjo po kelis atsakymų variantus, todėl visi atsakymai peržengia 100 procentų ribą. Gauti duomenys buvo skaičiuojami naudojant MS *Excel* programą ir įrankį *WolframAlpha* (žr. <https://www.wolframalpha.com/>).

2. Tyrimo pagrindimas

Kaip rašo Vilkienė, „kalbinės nuostatos – tai konkrečios kalbos ar jos variantų, jų vartojimo polinkių vertinimas, taip pat tam tikros kalbos vartotojų vertinimas, kalbos mokymosi ypatumų, situacijos vertinimas ir pan.“ (Vilkienė 2022: 209). Žinoma, kad įtaką tam tikram nusiteikimui kalbos atžvilgiu daro socialiniai ir politiniai veiksniai (Wardhaugh 2006: 336). Nuostatos prognozuoja grupės elgesį: „Kalbinės nuostatos ne tik daro įtaką mūsų reakcijai į kitus kalbos vartotojus, bet ir padeda mums numatyti kitų reakciją į mūsų kalbos vartojimą, taigi daro įtaką mūsų kalbos pasirinkimui bendraujant“ (Garrett 2010: 21), todėl tyrime bandoma išsiaiškinti kalbų preferencijas ir tokiu būdu nuspėti tolesnę Lietuvos lenkų kalbinę raidą. Per apklausą kalbinės nuostatos buvo suprantamos plačiau – kaip emocinis kalbų vertinimas (ten pat: 23).

Remiantis Lietuvos Respublikos visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, lenkų mažumos atstovų Lietuvoje mažėja – 2011 m. gyveno 200 317 asmenų (6,58 proc.), 2021 m. – 183 421 (6,53 proc.) (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės). Nors lenkų mažuma ir toliau išlieka gausiausia Lietuvos mažumų bendruomene, Vilniuje per dešimtmetį lenkų tautybės gyventojų sumažėjo 3 proc. – 2022 m. pradžioje jų buvo 15,4 proc.

(85 436 asmenys) (Rodiklių duomenų bazė). Gerokai mažiau šios etninės grupės atstovų lenkų kalbą nurodo kaip gimtąją: 2011 m. surašymo duomenimis, skirtumas siekia 23 proc. lyginant lenkų kaip gimtąją kalbą (77,07 proc.) ir lenkų tautybę deklaravusiųjų skaičių.

Lietuvoje lenkų mažumos kalba (tarmė) yra vartojama kaip gimtoji Pietryčių Lietuvoje (*Kalbos Lietuvos miestuose. Sociolingvistinis žemėlapis* 2013), jos taisyklingumą užtikrina tautinių mažumų mokyklos. Švietimo analitikai pastebi skirtumą tarp miesto ir kaimo vietovėse gyvenančių moksleivių pasiekimų ir sociokultūrinės gerovės (Jevsejevienė et al. 2022: 68–70). Lietuvos lenkų mokyklose siekiama kelti lenkų kalbos prestižą, manoma, kad mokiniai labiau vertins kalbą, jei galės laikyti valstybinį ar mokyklinį lenkų kaip gimtosios kalbos brandos egzaminą ir jei valstybinis ir mokyklinis egzaminai nuo 2023 m. prilygtų kitų dalykų brandos egzaminams, kurių rezultatai svarbūs stojant į Lietuvos aukštąsias mokyklas. Be mokyklų, lenkų kalba dažniausiai vartojama neoficialiose erdvėse (namuose ir bendraujant su draugais), bažnyčiose (pamaldų kalba) ir lenkų mažumos kultūros įstaigose (pvz., Vilniaus lenkų kultūros namai) bei draugijose ir organizacijose (pvz., skautų draugija).

Tyrimo rezultatai

Gauti rezultatai išsiskiria dideliu pasirinktos tautybės ir gimtosios kalbos sutapimu. Ištirta jaunimo grupė, deklaravusi lenkų tautybę, nors tarp jų atsirado tokių informantų, kurie anketoje pasigedo pasirinkimo „lenkas, gimęs Lietuvoje“ / „Lietuvos lenkas“:

1. *Kai žmogus yra gimęs vienos tapatybės, bet gyvena kitoje šalyje nuo gimimo, labai yra sunku save identifikuoti. Pvz.: Lenkas gimęs Lietuvoje. Tėvynę man yra Lietuva, lankau lenkišką mokyklą, bet ar iš tikrųjų esu lenkas/ė, jei turiu ir lietuviško kraujo? Šeimoje kalbu mišriai ir tada kyla nesklandumų, kas aš esu?*¹

Dauguma tiriamųjų lanko arba lankė lenkų mokyklą, todėl 98,6 proc. (n = 145) jaunuolių gimtąja arba viena iš gimtųjų kalbų laiko lenkų kalbą. Šis rezultatas yra 18,4 proc. didesnis negu gautas tiriant Vilniaus lenkų mažumą (Geben 2013: 220). Gimtąja kalba tik lenkų laiko 83,6 proc. (n = 123) respondentų, 10,8 proc. (n = 16) nurodo dvi kalbas: rusų ir lenkų (n = 11), lietuvių ir lenkų (n = 5). Net tris gimtąsias kalbas: rusų, lietuvių ir lenkų, nurodo 3,4 proc. (n = 5), o kitą (ne lenkų) gimtąją kalbą – 1,4 proc. lenkų tautybės respondentų (n = 2). Lenkų kultūrą kaip artimiausią pasirenka 57,1 proc. (n = 84) tyrime dalyvavusių jaunuolių:

¹ Pateikiamos citatos yra autentiškos, kalba netaisyta. Citatos yra paimtos iš komentarų, kuriuos parašė informantai atsakydami į 10-ą anketos klausimą.

2. *Gimtoji kalba man yra svarbi tapatybės dalis. Būdamas lenku aš jaučiu atsakomybę puoselėti lenkų, Vilniaus krašto kultūrą.*

Daugiau respondentų suvokia savo daugiakultūriškumą: 33,3 proc. (n = 49) žymi kelias (dvi, tris ir daugiau) kultūras, dažniausiai įvardija lenkų ir lietuvių, 9,5 proc. (n = 14) nurodo kitą (ne lenkų) kultūrą. Per interviu klausdami apie artimiausią kultūrą ankstesniuose tyrimuose iš 26–45 metų amžiaus respondentų sulaukdavome atsakymų, kad jie tapatinasi su lenkų kultūra, bet jaučia artumą rusų kalbai ir kultūrai (Geben 2013: 223). Šiame tyrime lietuvių kultūrą paminėjo 33,3 proc. (n = 49) tiriamųjų, o rusų – mažiau, tik 10,8 proc. (n = 16). Lenkų kultūrą kaip artimiausią nurodo mažiau respondentų, negu lenkų kaip gimtąją kalbą, o daugiakultūriškumas siejamas su respondentų daugiakalbyste.

Yra žinoma, kad beveik visi miestuose gyvenantys Lietuvos lenkai moka tris kalbas – lietuvių, rusų, lenkų. Prieš 10 metų lenkų respondentų šeimose buvo pastebėtas lietuvių kalbos vartojimo su jaunesne karta šuolis (Geben 2013: 228). Iširta jaunimo grupė namuose kalba įvairiomis kalbomis. 94 proc. tiriamųjų paminėjo, kad namuose vartoja lenkų kalbą. Tik lenkų kaip namų kalbą įvardijo 46,3 proc. (n = 68) respondentų. Atsakymų, kuriuose minimos dvi namuose vartojamos kalbos, gauta daugiau: rusų ir lenkų – 28,6 proc. (n = 42), lietuvių ir lenkų – 4,1 proc. (n = 6), anglų ir lenkų – 0,7 proc. (n = 1). Iš tiriamųjų 14,3 proc. (n = 21) nurodo tris keturias kalbas – lietuvių, rusų, lenkų ir kitą. Tik rusų kalbą vartoja 5,4 proc. (n = 8) respondentų, tik lietuvių – 0,7 proc. (n = 1). Taigi atliktas tyrimas atskleidė, kad jaunuolių namuose vyrauja dvikalbystė, ji buvo užfiksuota ir prieš dešimtmetį.

Kalbinių nuostatų tyrimo rezultatus siekta palyginti su 2010 m. sociolingvistikos tyrimų rezultatais, todėl nuostatos dėl gražiausios, reikalingiausios, įprasčiausios ir prestižiškiausios kalbos lyginamos toliau pateikiamoje lentelėje (žr. lentelę) su anksčiau aprašytomis (Geben 2013: 230) monografijoje *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* (Ramonienė 2013). Be to, juos siekta sugretinti, kai reikalinga, su 2020 m. duomenimis (Ramonienė 2022). Svarbu palyginimui tai, kad tiek 2010 m., tiek 2023 m. apklausoje respondentai, išreikšdami savo nuostatas, galėjo rinktis kelias kalbas, 2020 m. apklausoje (Ramonienė 2022) – tik po vieną kalbą. Su duomenų analitikės pagalba² buvo atliktas Pearsono chi kvadrato testas pagal Vilkienės (2022: 212) aprašytą metodiką. Testo rezultatai yra statistiškai

² Dėkoju duomenų analizės specialybės studentei Elžbietai Geben už pagalbą skaičiuojant. Buvo palyginti nuostatų dėl lietuvių, rusų, lenkų ir anglų kalbų rezultatai. Palyginimo su kitų kalbų nuostatų tyrimo rezultatais atsisakyta, nes anketoje (žr. priedą) nebuvo nurodytos konkrečios kitos kalbos, todėl jų nebuvo galima palyginti su prieš dešimtmetį tyrime įvardytomis (prancūzų ir vokiečių).

Lentelė. Lietuvos lenkams gražiausia, reikalingiausia, įprasčiausia ir prestižiškiausia kalba procentais (%) 2010 m. (n = 296) ir 2023 m. (n = 147) (statistiškai reikšmingos didesnės reikšmės pažymėtos tamsiai pilka spalva, statistiškai reikšmingi pokyčiai - šviesiai pilka spalva)

	2010 m.	2023 m.	p reikšmė	Testo χ^2 vertė	Craméro V koeficientas	Statistiškai reikšmingas skirtumas
Reikalingiausia						
Lietuvių kalba	61 %	54,4 %	p = 0,29	1,07	0,106	nėra
Rusų kalba	35 %	21,8 %	p < 0,001	14,54	0,372	yra
Lenkų kalba	11 %	38,8 %	p < 0,001	17,51	0,426	yra
Anglų kalba	44 %	63,9 %	p < 0,001	24,61	0,518	yra
Gražiausia						
Lietuvių kalba	22 %	27,9 %	p = 0,25	1,31	0,152	nėra
Rusų kalba	29 %	32 %	p = 0,32	0,99	0,143	nėra
Lenkų kalba	54 %	66 %	p = 0,01	6,29	0,316	yra
Anglų kalba	10%	25,2 %	p < 0,001	14,22	0,436	yra
Įprasčiausia						
Lietuvių kalba	31 %	13,6 %	p < 0,001	25,6	0,38	yra
Rusų kalba	59 %	47,6 %	p = 0,007	7,23	0,22	yra
Lenkų kalba	32 %	67,3 %	p < 0,001	19,83	0,34	yra
Anglų kalba	6 %	10,2 %	p = 0,34	0,9	0,09	nėra
Prestižiškiausia						
Lietuvių kalba	26 %	24,5 %	p = 0,52	0,44	0,063	nėra
Rusų kalba	17 %	18,4 %	p = 0,45	0,57	0,075	nėra
Lenkų kalba	8 %	39,5 %	p = 0,0003	20,84	0,405	yra
Anglų kalba	62 %	66 %	p = 0,16	2,24	0,123	nėra

reikšmingi, jei $p \leq 0,05$. Cramério V koeficientas parodo ryšio tarp kintamųjų stiprumą (nuo 0 iki 1).

Lietuvių kalba dažniausiai minima tarp reikalingiausių (54,4 proc., $n = 80$). Visgi pati reikalingiausia jauniems respondentams pasirodė anglų kalba (63,9 proc., $n = 94$). Panašų reiškinį tarp jaunimo yra pastebėjusi Vilkienė pateikdama 2020 m. tyrimo rezultatus: „Labiausiai sumažėjo procentas jaunesnio amžiaus grupės žmonių, kurie teigė, kad lietuvių kalba reikalingiausia.“ (Vilkienė 2022: 236) Renkantis reikalingiausią kalbą statistiškai reikšmingus skirtumus pastebime 2010 m. ir 2023 m. tyrimų respondentų atsakymuose rusų ($\chi^2 = 14,54$, $p < 0,001$, Cramério V = 0,372) ir lenkų ($\chi^2 = 17,51$, $p < 0,001$, Cramério V = 0,426) kalbų atžvilgiu. Dėl politinių įvykių rusų kalbos reikalingumas sumažėjo (šis reiškinys yra bendras visai Lietuvai), o lenkų kalbos išaugo. Toks jaunimo pasirinkimas rodo būsimas tendencijas: sumažės reikalingumas mokytis rusų kalbos lenkų mokyklose.

Palyginus 2010 m. ir 2023 m. tyrimų respondentų nuostatas paaiškėjo, kad nėra statistiškai reikšmingo pokyčio tarp besirenkančiųjų lietuvių ir rusų kalbas kaip gražiausias. Gilesnis emocinis ryšys jaučiamas su gimtąja kalba. Komentarais, įrašytas atsakant į paskutinį anketos klausimą, patvirtina tokią nuomonę:

3. *Norėčiau, kad mano gimtoji kalba [lenkų] atgautų patrauklumą Lietuvoje, kad Lietuvos lenkai nesigėdytų savo kalbos, vartotų ją taisyklingai ir ją puoselėtų, o lietuviams kiltų noras išmolti lenkų kalbą.*

Lenkų kalba tarp tyrime dalyvavusio jaunimo išlaiko gražiausios kalbos poziciją³. Respondentų atsakymai rodo reikšmingą skirtumą lyginant juos su 2010 m. duomenimis: lenkų ($\chi^2 = 6,29$, $p = 0,001$, Cramério V = 0,316) ir anglų ($\chi^2 = 14,22$, $p < 0,001$, Cramério V = 0,436) kalbos jauniems respondentams yra gražesnės.

Mažiau jaunuolių kaip įprasčiausią rinkosi lietuvių kalbą, daugiau jų žymėjo lenkų ($\chi^2 = 19,83$, $p < 0,001$, Cramério V = 0,34). Įprasčiausia kalba jauniems respondentams tapo lenkų kalba (67,3 proc., $n = 99$), antroje vietoje – rusų (47,6 proc., $n = 70$). Vilkienė, aptardama 2020 m. apklausos rezultatus, pastebėjo palankią įpras-tumo nuostatą dėl lietuvių kalbos: „Lenkų kalbos gimtakalbių, manančių, kad rusų kalba įprasčiausia, yra 27,25 proc., o lietuvių kalbą įprasčiausia laiko 42,74 proc. šios grupės tiriamųjų.“ (Vilkienė 2022: 228) Atlikta jaunimo apklausa parodė, kad lietuvių kalba nėra suvokiama kaip įprastų ir paprastų, natūralių (pvz., šeimoje

³ Gimtoji kalba respondentams pasirodė gražiausia ir kituose tyrimuose, kuriuose buvo galima pasirinkti tik vieną kalbą (plg. Vilkiene 2020: 219).

susiklosčiusių) kontaktų kalba. Taip pat lietuvių nėra lenkams paprasta kalba, kuria jie lengviausiai ir paprasčiausiai susikalba, ji minima tarp tų, kurių žinias jaunimas nori tobulinti. Gali būti, kad respondentai, savarankiškai pildydami anketas, apibūdinimą „įprasčiausia“ suprato tik kaip „paprasčiausia“ kalba, todėl reikšmingai sumažėjo tiriamųjų, kuriems lietuvių kalba yra įprasčiausia ($\chi^2 = 26,6$, $p < 0,001$, Craméro V = 0,38).

Lenkų mažuma sąmoningai stengiasi didinti kalbos prestižą, apie tai kalbama lenkų žiniasklaidoje, mokyklose, siekiama, kad ši kalba taptų vertingesnė ir svarbesnė Lietuvoje, pavyzdžiui, verslo, mokslo ar politikos srityse. 2023 m. 31,5 proc. daugiau lenkų ($n = 58$) išreiškė nuostatą, kad ši kalba yra prestižiškiausia, skirtumas tarp grupių yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 20,84$, $p = 0,0003$, Craméro V = 0,405). Žymiai daugiau jaunų respondentų 2023 m. lenkų kalbą pažymėjo kaip prestižinę, nors kitas kalbas kaip prestižines nurodančių respondentų skaičius reikšmingai nepakito. Panašiai kaip prieš dešimtmetį, daugiausia apklaustų jaunuolių pripažįsta didžiausią anglų kalbos prestižą (66 proc., $n = 97$), čia pokyčių tarp tiriamųjų grupių nėra ($p = 0,34$).

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad abiejose apklausose respondentai galėjo žymėti daugiau negu vieną kalbą. 2023 m. apklausoje, renkantis prestižiškiausią ir įprasčiausią kalbas, pirmenybė buvo teikiama vienos kalbos pasirinkimui. Tik vieną prestižiškiausią kalbą nurodė 61 proc. ($n = 91$) respondentų, dvi – 23,8 proc. ($n = 35$), o tris ir daugiau – 14,2 proc. ($n = 21$). Taip pat 66 proc. ($n = 97$) pažymėjo vieną įprasčiausią kalbą, 28,6 proc. ($n = 42$) nurodė dvi kalbas, 5,4 proc. ($n = 8$) – tris kalbas. Galvojant apie gražiausią kalbą, buvo šiek tiek mažiau ryžto rinktis vieną kalbą: 57,1 proc. ($n = 84$) tiriamųjų pasirinko vieną gražiausią kalbą, net 29,3 proc. ($n = 43$) – dvi kalbas, 13,6 proc. ($n = 20$) – tris ir daugiau. Įdomu tai, kad, respondentų nuomone, reikalingiausios jiems yra kelios kalbos: tik vieną kalbą nurodė mažesnis dalis respondentų – 45,6 proc. ($n = 67$), 35,4 proc. ($n = 52$) nurodė dvi kalbas, 19 proc. ($n = 28$) – tris ir daugiau. Kelių reikalingiausių kalbų pasirinkimą paaiškina tokia nuomonė:

4. *Vienodai svarbiomis matau tas kalbas, kurios man gali tarnauti efektyvesnei komunikacijai kasdienybėje ar darbe (pvz.: valstybinė ar tarptautinė).*

Dauguma respondentų norėtų patobulinti anglų kalbos įgūdžius (85 proc.), beveik pusė paminėjo lietuvių kalbą (41 proc.). Trečdalis apklaustųjų (30 proc.) norėtų tobulinti lenkų kalbos žinias. Tik 17 proc. paminėjo rusų kalbą. Taip pat trečdalis norėtų tobulinti kitų kalbų (34 proc.) įgūdžius. Tobulindami kalbų žinias, jauni žmonės siekia geriau suprasti tomis kalbomis pateiktą mokomąją medžiagą,

efektyviau jomis naudotis savo aplinkoje, tikisi, kad šių kalbų mokėjimas gali suteikti naujų karjeros galimybių.

Panašiai kaip ir prieš dešimtmetį, pastebėta, kad Lietuvos lenkai skaito spaudą, klausosi radijo laidų, žiūri televizijos laidas ar naršo internete dažniau rusų arba lietuvių kalba negu lenkų (plg. Geben 2008: 62; 2013: 226). Apklausos duomenimis, 69,4 proc. žiūri televiziją rusų kalba, 60,5 proc. – lietuvių, 41,5 proc. – lenkų. Dažnesnis anglų kalbos pasirinkimas pastebimas žiūrint televiziją (38,7 proc.) ir naršant internete (72,1 proc.). Deja, toliau populiarus išlieka naršymas interneto puslapiuose rusų kalba (79 proc.). Lietuvių kalba internete naršo 68,7 proc. tiriamųjų, lenkų – 72,1 proc. Radijo lietuvių ir rusų kalba klausosi panaši dalis jaunimo (63,2–65,3 proc.), lenkų kalba sklindančios radijo bangos pasiekia 46,2 proc. jaunimo, anglų – 25 proc. Atsakymai rodo, kad rusų išlieka populiarūs tarp jaunimo kaip informacijos ir pramogų kalba, jos mokėjimo lygis yra pervertintas: informantas komentaruose teigia, kad moka ją C2 lygiu, nors niekada nesimokė šios kalbos mokykloje:

5. *Lenku kalba kalbu bendraujant su seima ir mokytojais, rusu kalba niekada nemokynausi specialiai, bet dažnai iš sios kalbos iseteripia zodziai i mano kalba. Dabar mano rusu kalba yra C2 lygyje, nes skaitau daug sia kalba, taip pat knygos rusiskuose parduotuvese yra pigesnes nei lietuviskuose. Lietuviu turiu zinoti, nes gyvenu Lietuvoje - bet lietuviska gramatika yra sunki.*

Tėvų ir bendraamžių draugų požiūris taip pat gali turėti įtakos jaunuolių kalbinėms nuostatomis. Jei tėvai ar bendraamžiai demonstruoja teigiamą požiūrį į rusų kalbą, tai gali turėti įtakos ir jaunų žmonių nuomonei. Mane domino klausimas, ar pasikeitė respondentų požiūris į rusų kalbą prasidėjus karui Ukrainoje ir pakitus mūsų valstybės pozicijai dėl ryšių su Rusija. Dauguma pasirinko neigiamą atsakymą. 68,7 proc. tiriamųjų (n = 101) teigė, kad jų požiūris į rusų kalbą prasidėjus karui Ukrainoje nepasikeitė, 21,8 proc. jaunimo (n = 32) nurodė, kad apie tokį klausimą negalvojo, t. y. faktiškai norėjo išvengti tiesioginio atsakymo į klausimą. Teigiamai atsakė 9,5 proc. (n = 14). Patikrinta, kad nei namų, nei žiniasklaidos kalba neturi įtakos tokiam pasirinkimui.

Respondentų komentaruose atsispindi požiūris į kalbas. Pasak jų, kiekvieną kalbą reikia laikyti vertybe:

6. *Visos kalbos yra savaip gražios, įdomios, vertingos ir vertos išsaugojimo. Kalboje dažnai slypi tam tikra pasaulėžiūra. Kitų kalbų mokėjimas yra tik privalumas; Kiekviena kalba – svarbi; Visos kalbos yra vertingos ir nėra blogų kalbų; Mėgstu visas kalbas.*

Panašių atsakymų iš jaunimo sulaukdavome per interviu ir prieš dešimtmetį (Geben 2013: 220), teigta, kad kiekvienos kalbos mokėjimas yra svarbus ir kad visos kalbos yra reikalingos. Tokia nuomonė buvo grindžiama įsitikinimu, kad daugiakalbiai turės daugiau galimybių įsidarbinti ir susikalbėti su įvairių kalbų ir tautų atstovais. Panašios nuomonės yra ir jaunimas, dalyvavęs šių metų tyrime:

7. *Didžiuojuosi savo gimtąja lenkų kalba, kai reikia drąsiai ją naudoti, o ją mokėdamas jaučiu pranašumą prieš kitus, ypač kelionėse, versle.*

Manoma, kad jauni žmonės nenori išryškinti nesutarimų, skirtumų tarp tautybių, nes tai būtų jiems nenaudinga. Rodomas noras pritaipyti kalbos, kultūros ir savimonės atžvilgiu, kartais išreiškiamas nesidomėjimas kalbos ar tapatybės problemomis.

4. Išvados

Tautinės mažumos nuostatų tyrimai gali būti vertingi tolesniems lyginamiesiems tyrimams. Analizuota tiriamųjų grupė yra išskirtinė dėl savo etninės sudėties, ją sudaro 147 lenkų tautybės respondentai, tačiau namų kalbų įvairovė, pasirinkta kultūrinė tapatybė, kalbinės nuostatos rodo savitus hibridinius (lenkų-lietuvių-rusų) kultūrinės tapatybės bruožus. Nedidelė šio straipsnio apimtis neleidžia aptarti socialinių veiksnių įtakos nuostatų pokyčiams. Dauguma respondentų mokėsi lenkų mokyklose (amžiaus mediana – 17), todėl jų nuostatos lenkų kalbos atžvilgiu, palyginti su 2010 m. atlikto tyrimo dalyvių, yra palankesnės negu bendros populiacijos. Nors besimokantieji lenkų mokyklose namuose bendrauja lenkų kalba ir dažniausiai ją vartoja, bet, kaip ir prieš dešimtmetį, matome, kad kai kurias lenkų mažumos gyvenimo sritis užvaldė rusų kalba (televizija, internetas), o kai kurias – lietuvių (bendravimas viešojoje erdvėje).

Apskritai jaunesni žmonės, augantys daugiakalbėje aplinkoje, yra linkę būti atviresni ir palankiau vertinti kalbų įvairovę kaip normalų ir natūralų reiškinį, o save suvokti kaip daugiakalbius. Noras tobulinti kalbų žinias rodo jaunimo siekius geriau išmokti lietuvių ir anglų kalbas, nes būtent jos darbo rinkoje jiems atrodo reikalingiausios. Anglų kalba dabar yra pirmoji užsienio kalba, kurios mokomasi mokyklose, antroji išlieka rusų, bet karo Ukrainoje akivaizdoje jos mokymasis mokykloje gali būti svarstomas iš naujo. Nors daugumos tiriamųjų (68,7 proc.) požiūris į rusų kalbą prasidėjęs karui nepasikeitė, bet galima teigti, kad dėl ideologinių priežasčių susidomėjimas rusų kalba visoje Lietuvoje mažės. Tikimasi, kad besikeičiančios kalbinės nuostatos dėl rusų kalbos lems didesnę lenkų kalbos vartojimą Lietuvoje.

Lenkų kalba 98,6 proc. respondentų yra gimtoji ir daugumai jų atrodo gražiausia. Įprasčiausia, natūraliausia, suprantama kaip šeimos kontaktų kalba jauniems respondentams yra lenkų (67,3 proc.). Kur kas daugiau tyrimo dalyvių pažymėjo šią kalbą kaip prestižinę (39,5 proc.), nors kitas kalbas taip vertinančių respondentų skaičius reikšmingai nepakito. Panašiai kaip ir prieš dešimtmetį, daugiausia apklaustų jaunuolių pripažįsta didžiausią anglų kalbos prestižą. Taigi aptartas lenkų jaunimo nuostatas galima vertinti kaip nusistovėjusių kalbinių sprendimų, šeimos ir aplinkinių kalbinių įpročių bei globalizacijos procesų sąveiką. Svarbiausias veiksnys, kuris lėmė statistiškai reikšmingus pokyčius vertinant kalbas, yra šiais metais tyrime dalyvavusių respondentų amžius.

Literatūra ir šaltiniai

- Garrett, P. 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geben, K. 2010. Vilniaus lenkų kalbinė savimonė, daugiakalbystė ir tapatybė. M. Ramonienė (moksl. red.). *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 153–173.
- Geben, K. 2013. Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje. M. Ramonienė (moksl. red.). *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 217–234.
- Geben, K., M. Zielinska. 2021. Translanguaging in Polish minority schools in Ukraine and Lithuania. *Zeitschrift für Slawistik* 66 (2), 229–248.
- Hilbig, I. 2022. Lietuvos gyventojų svetimųjų kalbų vartojimas, nuostatos, mokymasis. M. Ramonienė (moksl. red.). *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 71–117.
- Jevsejevienė, J., D. Survutaitė, B. Šetkus ir R. Zablackė. 2022. *Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė 2021*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga internetu: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/05/Tautiniu-mazumu-svietimo-bukles-analize-2022-05-23.pdf> (žiūrėta 2023-03-20).
- Kalbos Lietuvos miestuose. Sociolingvistinis žemėlapis*. 2013. Miestų gyventojai, gimtąja įvardiję lenkų kalbą. Prieiga internetu: <http://www.kalbuzemelapis.flf.vu.lt/lt/zemelapiai/miestu-gyventoju-gimtoji-kalba/miestu-gyventojai-gimtaja-ivardije-lenku-kalba/> (žiūrėta 2023-03-20).
- Masojć, I. 2019. Miejsce języka polskiego w wielojęzycznym repertuarze uczniów szkół polskich na Litwie. *Polonistyka. Innowacje* 10, 35–50.
- Ramonienė, M. (moksl. red.). 2013. *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M. (moksl. red.). 2022. *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Rodiklių duomenų bazė. Lietuvos gyventojų skaičius pagal tautybę 2021 metais. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=58bdd9a5-b274-42c9-98d0-cd83c5724724#/> (žiūrėta 2023-02-28)

Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga internetu: <https://tmde.lrv.lt/lt/tautiniu-mazumu-kulturos-centrai-ir-tautines-bendrijos/statistika> (žiūrėta 2023-03-20).

Vilkienė, L. 2022. Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos: konstanta ar pokyčiai? M. Ramonienė (moksl. red.). *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 209–243.

Vilkienė, L., L. Vilkaitė-Lozdienė, J. Bružaitė-Liseckienė. 2019. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Wardhaugh, R. 2006. *An Introduction to Sociolinguistics*. 5th ed. Oxford: Blackwell Publishing.

Priedas. KIEKYBINĖS ELEKTRONINĖS APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

Atsakant į visus klausimus galimi keli atsakymo variantai.

Respondento identifikacija

- 1. Kokia Jūsų tautybė?** 1) Lietuvis, 2) rusas, 3) lenkas, 4) kita
- 2. Kokia yra Jūsų gimtoji kalba?** 1) Lietuvių, 2) rusų, 3) lenkų, 4) kita
- 3. Kokio Jūs amžiaus?** (*nurodykite*)
- 4. Kokios kultūros papročiai ir tradicijos Jums artimiausi?** 1) Lietuvių, 2) rusų, 3) lenkų, 4) kitos

Kalbų vartojimas

5. Kokiomis kalbomis Jūs...?

	Lietuvių kalba	Rusų kalba	Lenkų kalba	Anglų kalba	Kita kalba
1. ...kalbate	1	2	3	4	5
2. ...skaitote knygas	1	2	3	4	5
3. ...klausotės radijo	1	2	3	4	5
4. ...žiūrite televiziją	1	2	3	4	5
5. ...naršote internete	1	2	3	4	5

6. Kokiomis kalbomis Jūs bendraujate...?

	Lietuvių kalba	Rusų kalba	Lenkų kalba	Anglų kalba	Kita kalba
1. ...namuose	1	2	3	4	5
2. ...su draugais	1	2	3	4	5

*Kalbinės nuostatos***7. Kuri kalba Jums atrodo...?**

	...gražiausia	...reikalingiausia	...įprasčiausia	...prestižiškiausia
1. Lietuvių kalba	1	2	3	4
2. Rusų kalba	1	2	3	4
3. Lenkų kalba	1	2	3	4
4. Anglų kalba	1	2	3	4
5. Kita	1	2	3	4

8. Kurių kalbų žinias norėtumėte patobulinti? 1) Lietuvių, 2) rusų, 3) lenkų, 4) kitos

9. Ar pasikeitė Jūsų nuostatos rusų kalbos atžvilgiu po karo Ukrainoje pradžios? 1) Taip, 2) ne, 3) negalvoju apie tai

10. Ar galėtumėte pakomentuoti savo nuostatas gimtosios kalbos ir kitų kalbų atžvilgiu? (*neprivaloma*)

Ačiū už atsakymus.